

УДК 821(07)

Валентина Хоменко

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Літературознавча енциклопедія подає таку дефініцію: «Постмодернізм – це стан сучасного культурного простору, у якому поєднуються елітарна та масова культура, визнається співіснування різних культур. Завдяки цьому мистецтво розширює можливості свого функціонування у різних контекстах. Варто зазначити, що визначальними тенденціями сучасності є плюралізація культури та інтердисциплінарність наукових досліджень, а також перехідний характер постмодернізму» [8, с. 253].

Питання про перехідний характер епохи постмодернізму ґрунтуються на пафосі заперечення ним усталених поглядів, відсторонення від певних істин та авторитетів, на пануванні зневіри та іронії щодо можливостей адекватного пізнання сенсу нашого буття. Заперечливий характер надає підстави літературознавцям співвідносити постмодернізм з певними перехідними періодами в історії культури. Так, професор Д. Затонський зазначає, що постмодернізм ґрунтуються на розломах, абсурдах, на невтомному вислизанні реалій, здорового глузду, зрештою, на повній відсутності однозначності [3, с. 224].

Постмодернізм у літературі, як і постмодернізм в цілому, насили піддається визначенню – немає однозначної думки щодо точних ознак цього феномену, його меж і значущості. Але все ж таки літературу постмодернізму можна описати, порівнюючи її з попереднім стилем. Наприклад, заперечуючи модерністський пошук сенсу в хаотичному світі, автор постмодерністського твору уникає, нерідко в ігровій формі, само можливість сенсу, а його роман часто є пародією цього пошуку. Постмодерністські письменники ставлять випадковість вище таланту, а за допомогою самопародіювання і метапрози ставлять під сумнів авторитет і владу автора. Під питання ставиться і існування різниці між високим і масовим мистецтвом, яку постмодерністський автор розмиває, використовуючи пастиш і комбінуючи теми і жанри, які раніше вважалися невідповідними для літератури.

Яскравими представниками літератури постмодернізму у мистецтві Заходу можна назвати У. Еко, П. Зюскінда, Д. Фаулза, У. Голдінга, К. Рансмайра, Ж. Ануя, С. Беккета, Т. Стоппарда, Р. Дала, Дж.-Д. Селінджера, Г. Міллера, К. Воннегута, Т. Пінчона, Дж. Чівера, К. Кізі, Й. Бродського, В. Шимборську, М. Павича, Х. Муракамі, П. Коельо, Г.-Г. Маркеса, Х.-Л. Борхеса.

Постмодернізм як і будь-яке мистецьке явище має ряд своїх унікальних особливостей. Саме І. Хассану належить найгрунтовніше

дослідження постмодернізму як системи (1986), визначення його основних характеристик:

- невизначеність;
- фрагментарність (постмодернізм не тільки від'єднує, він стимулює довіру тільки до фрагментів);
- деканонізація;
- відсутність самості (постмодернізм анулює egoїзм у традиційному його розумінні, брак глибини);
- непрезентабельність (невідображеність, ірреалістичність, гладка поверхня постмодернізму відбиває імітацію);
- іронія (стає невизначеною, багатозначною);
- гібридизація (деформація жанрів культури викликає двозначність, паракритику, «вигаданий» дискурс);
- карнавалізація (термін запозичений у М. Бахтіна, виражає комічний пафос постмодернізму);
- виконання, участь (текст постмодернізму (усний або письмовий) вимагає, щоб його відтворили, він проситься на папір або в усне мовлення);
- іманентність (без релігійного відгомону це означає здатність розуму узагальнити себе в символах) [9, с. 13].

Тож складна гіпертекстуальна структура постмодерну вимагає специфічних, інтерактивних методів навчання.

Слово «інтерактивний» означає здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких навчальний процес здійснюється при активній взаємодії усіх його членів. Тож усі інтерактивні технології передбачать колективну співпрацю, обговорення.

Автори посібника «Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання» Пометун О. І., Пироженко Л. В. зазначають [10], що значно активізує бесіду використання прийому **«мікрофон»** та **«незакінчене речення»** – різновидів групового обговорення. Вчитель починає речення і пропонує учням закінчити його. Кожен учасник, отримавши уявний мікрофон, свій виступ починає із запропонованого речення. Відповіді сразу не коментуються вчителем. Особлива ефективність у розвитку творчого мислення учнів належить прийому **«мозкова атака (штурм)»** – це спосіб генерування нових ідей через колективне обговорення, пошук рішень у ситуації вільного обміну думками з їх віддаленою оцінкою, суть якого полягає в тому, що творчий процес відбувається в групі людей, котрі спільними зусиллями за обмежений проміжок часу мають вирішити поставлену задачу. Мета – зібрати якомога більше ідей від усіх учнів упродовж обмеженого часу щодо розв'язання проблеми. Назвавши проблему, вчитель пропонує учням висловити ідеї. Усі пропозиції записуються на дошці (дуже ефективна Смарт дошка) чи на великому аркуші паперу без зауважень, запитань; кількість ідей заохочується, ідеї

можуть поглиблюватися чи змінюватися.

Особливу роль на заняттях з літератури відіграють **дискусії** – широке публічне обговорення якогось проблемного, суперечливого питання. Передовий педагогічний досвід накопичив різноманітні форми організації проведення навчальних дискусій: круглий стіл, ток-шоу, метод «Прес», форум, симпозіум, дебати, робота в групах, акваріум та інші.

Круглий стіл – дискусія, у якій «на рівних» бере участь невелика кількість учасників (до 5 осіб), і передбачає глибоке проникнення у суть питання, де посередником є спеціаліст, що є компетентним у визначеній проблемі. **Ток-шоу** – дискусія, структурована за моделлю одноїменної телевізійної передачі. Її мета – набуття учасниками навичок публічного виступу, дискутування й відстоювання власної думки, розвиток творчої активності особистості. **Метод «Прес»** використовується при обговоренні дискусійних питань, коли треба зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Метод навчає виробляти й формувати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших. **Форум** – обговорення, схоже на засідання експертної групи, у ході якого група вступає в обмін думками з аудиторією. **Дебати** – складна форма проведення дискусії, у якій команди «Ствердження» й «Заперечення» відстоюють колективно вироблену думку, намагаючись переконати опонентів у відмові від власних позицій. **Акваріум** – один із різновидів дискусії, спрямований на вдосконалення навичок роботи в малих групах. Він складається з двох етапів: обговорення в «акваріумі»: учасники розміщаються у центрі аудиторії і впродовж 3–5 хвилин обговорюють проблему, усі інші учні лише спостерігають за ходом дискусії, але не втручаються в неї; оцінка роботи групи в «акваріумі»: після того як група сформулює колективно вироблену думку, спостерігачі оцінюють роботу її учасників.

Окремо потрібно виділити **метод проектів**, який передбачає визначену сукупність навчально-пізнавальних засобів та дій учнів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних пізнавальних дій та припускають презентацію цих результатів у вигляді конкретного продукту діяльності. Як педагогічна технологія це є сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю сутністю [4].

У проектній роботі учні залучаються у створену педагогом пошукову діяльність. Використання методу проектів робить можливим формування та розвиток пошуково-дослідницьких, технологічних, інформаційних, комунікативних компетенцій, формує креативність, стимулює інтелектуальну активність, розвиває комунікативні вміння, допомагає формувати міжпредметні зв'язки, вчить використовувати інформаційно-телекомунікаційні технології мови, допомагає оволодіти навичками роботи в групі, тому навіть найслабші учні можуть проявити себе тут в повній мірі, виконуючи посильні для них завдання.

Окремої уваги заслуговують навчальні мультимедійні та web-

технології. В умовах сьогодення комп’ютер є ефективним інструментом обробки та аналізу інформації, який у поєднанні із сучасними технологіями перетворився на повноцінного співрозмовника, дозволив фахівцям, не виходячи з навчальної аудиторії, офісу, бути присутнім на лекціях видатних учених, брати участь у конференціях, діалогах, міжнародних проектах дистанційно.

Могутнім технічним засобом та втіленням новітньої розробки мультимедійних технологій навчання є інтерактивний програмно-технологічний навчальний комплекс на основі **SMART Board**. Його власне програмне забезпечення, що легко інтегрується з найбільш поширеними програмами-додатками, відкриває широкі можливості щодо розробки й використання інтерактивних засобів навчання, навчальних елементів та інтерактивних лекторіїв [1]. **Інтерактивна дошка** (від англ. InteractiveWhiteBoard – «інтерактивна біла дошка») – це гнучкий інструмент, що об’єднує в собі простоту звичайної маркерної дошки з можливостями комп’ютера. У комбінації з мультимедійним проектором стає великим інтерактивним екраном, одним дотиком руки до поверхні якого можна відкрити будь-який комп’ютерний додаток або сторінку в Інтернеті й демонструвати потрібну інформацію або просто малювати.

Отже, як бачимо, сучасна освітня галузь напрацювала широкий ряд навчально-виховних технологій, покликаних формувати творчий потенціал, комунікативно-організаційні компетентності в учнів.

На сьогодні гостро відчувається потреба навчити старшокласників глибоко розуміти і оцінювати явища життя, суспільні події. Література має унікальні можливості порівняно з іншими предметами, а саме, художній образ як своєрідний символ, код. Адже розуміння твору тісно пов’язане з розшифруванням кодів, символів кодів, осягнення його філософських ідей.

У новій програмі із зарубіжної літератури постмодерні твори зібрані у курсі 11 класу, що пояснюється зародженням цього жанру у другій половині ХХ століття. Твори-параболи, за визначенням Г. Островської-Кохант [7, с. 32] твори часто складні для розуміння учнями, і суперечливі за своїм змістом.

За визначенням Т. Денисової, у сучасних програмах є багато невчасних творів [2, с. 11], тобто тих, до сприймання яких учнів ще не готові, називаючи серед них постмодерні твори, які належать до параболічного типу.

Тому виникає нагальна потреба з’ясувати, наскільки є сформованою в учнів старшої школи здатність сприймати і осмислювати такі твори, виокремлювати їх серед інших за жанровими особливостями, аналізувати. Саме тому вчителю важливо виявити причини, що утворюють логічні і змістові бар’єри під час сприйняття старшокласниками постмодерніх текстів, а також підібрати ряд форм, методів і прийомів викладання постмодерніх творів, зокрема з’ясувати ефективність застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення літератури постмодернізму.

Важливою передумовою для глибокого сприйняття постмодерніх

творів варто вважати наявність певного життєвого та читацького досвіду, розвиненого абстрактного мислення, здатності старшокласників до узагальнення, порівняння, проведення мистецьких паралелей. Між тим, перше враження від постмодерних творів не завжди адекватне авторському задуму, оскільки досвід ще не значний і самостійна оцінка твору, як правило, неповна, неточна, часто неправильна. Але результат буде значно кращим, якщо вчитель добре підготує школярів до сприйняття твору, проведе певну літературознавчу роботу по визначеню жанрових особливостей постмодернових творів, зокрема роботу із з'ясування особливостей поняття постмодернізму. Тож не випадково важливим аспектом у дослідженні процесу сприймання творів постмодернізму є характер і межі сформованості в учнів знань з теорії літератури, які мали б лягти в основу інтерпретації твору.

Хочеться детальніше зупинитися на використанні інтерактивних технологій під час вивчення літератури постмодернізму, зокрема творів У. Еко «Ім'я троянди», М. Павича «Останнє кохання у Константинополі», Д. Фаулза «Жінка французького лейтенанта», романі й повісті Х. Муракамі.

Перелічені твори є постмодерними за своєю природою, а, отже, важкими для первинного сприйняття, складними як за своєю формою викладу змісту, так і за змістом загалом. Тож під час вивчення даних творів вчитель має провести певну підготовчу роботу, а саме дати випереджувальні завдання щодо з'ясування історичної ситуації постмодерну, літературознавчі завдання, завдання, спрямовані на самостійну роботу у групах з літературно-критичними, філософськими працями, історико-культурні розвідки, підбір кінофільмів до теми твору.

Під час вивчення роману патріарха зарубіжного постмодернізму У. Еко «Ім'я троянди» корисним буде випереджувальне завдання щодо історичної епохи XIV століття, робота зі словником символів для інтерпретування назви твору, а також застосування методу проектів за раніше розробленим планом, де кожна група учнів отримує своє завдання, пов'язане з доведенням того чи іншого визначення жанру роману (історичний роман, авантюрний роман, детективний роман, роман-хроніка, постмодерний роман тощо), підібрати уривки з фільму про Шерлока Холмса, показати його схожість і відмінність з головним героєм роману, створення мультимедійної презентації з подальшим відтворенням за допомогою SMART-ресурсів та колективним обговоренням.

М. Павича називають «першим письменником третього тисячоліття», адже його твори чи не найяскравіше втілюють риси постмодернізму: у своїх творах М. Павич відмовляється від лінійного письма, при якому тексти зазвичай незмінні. Відкидаючи «монопольне право автора на істину» [9. с. 17], Павич своїми книгами запрошує читача до співтворчості, для чого широко використовує гру з текстом і читачем. Твори цього письменника незвичні за структурою, можна читати як традиційним способом ─ з аркуша, так і на комп'ютері. Роман «Останнє

кохання в Константинополі» з підзаголовком «Посібник з ворожиння» складено з 22 (0–21) глав, що мають назви карт Таро. Цей твір – своєрідна романтична інтерпретація карт Таро, де кожна карта стала окремим оповіданням. Служним буде зауваження щодо методу осягнення постмодерних творів загалом, і роману Павича зокрема. Говорячи про постмодерний роман, доречно використовувати не метод аналізу художнього твору, а метод інтерпретування, позаяк дані твори становлять собою відкриті для домислу форми творчості. Розглядаючи на уроці зазначений роман письменника, з огляду на його інтертекстуальність, варто використовувати комп’ютер, зокрема □Інтернет-ресурси, для зручності роботи із текстом, так як з Таро пов’язана не лише назва глав, а й їх послідовність: від того, як ляжуть карти, комплект яких включено до книги, залежить рух сюжету й характер розв’язки. Розкладаючи карти, читач бере безпосередню участь у створенні тексту, читач взагалі вирішує, де починається, а де завершується роман, створюючи таким способом фанфікшн-літературу, власну інтерпретацію твору.

Однією з провідних рис постмодерністської літератури є також гра з читачем (інтерактивність), коли читач отримує повну свободу, може взяти участь у створенні тексту, бере на себе деякі функції письменника і певною мірою впливає на художній текст, обирає свій шлях його прочитання й потрактування. Скажімо, Дж. Фаулз у романі «Жінка французького лейтенанта» пропонує читачеві на вибір три різних фінали, підкреслюючи, що гра до кінця залишається грою. Три кінцівки твору – дві з них можна вважати «відкритими» – дають свободу вибору й читачеві, який обирає ту, що відповідає його власному розумінню конфлікту. Таким чином, інтерактивність є співтворчістю митця й читача, і ця риса стає провідною у створенні гіпертексту. А, отже, вивчаючи постмодерні твори, зокрема роман Дж. Фаулза, доцільно використовувати мультимедійні та web-технології. Письменник дає читачеві практично необмежену владу над текстом: відтак читач блукає у лабіринтах багатовимірного простору і має можливість увійти туди з будь-якого боку. Це і є характерною ознакою ідеального постмодерного гіпертексту.

Таким чином, у «Жінці французького лейтенанта» постмодерністська гра набуває широкого психологічного сенсу. Тут спостерігається не лише магічна гра, режисером якої є Сара Вудраф, а й гра з читачем (Дж. Фаулз надає читачеві право вибору «свого» оповідного фіналу).

Так склалося, що до кінця 90-х років ХХ ст. твори сучасних японських письменників для українських та російських читачів залишались майже невідомими. Але у 1997 році в Росії популярним став роман Х. Муракамі «Полювання на Вівцю». Приблизно рік текст розповсюджувався російськомовною мережею, і лише згодом з’явився на друкованому варіанті. Що стосується вивчення творчості японського письменника-постмодерніста Х. Муракамі («Слухай пісню вітру», «Пінбол 1973», «Погоня за вівцею», «Країна Чудес без гальм і Кінець

Світу», «Норвезький ліс», «Танцюй, Танцюй, Танцюй», «На південь від кордону, на захід від сонця», «Хроніки механічного птаха», «Мій любий sputnik», «Кафка на пляжі», «Післяморок», «1Q84»), то, зважаючи на особливості східної ментальності, доречно було б проводити уроки нестандартної форми, з елементами східної культури. Безумовно, ефективним буде використання у якості ілюстрацій Інтернет-ресурсів, адже, першопочатково твори даного письменника знайшли свого читача в мережі. Служною буде думка, про те, що підсумкові уроки з вивчення творів літератури постмодерну варто було б провести у вигляді літературно-критичної конференції, де б кожен учень міг представити свою статтю з теми. Такий формат роботи доречніший, адже ознайомлення з творчістю Харукі Муракамі в 11 класі передбачене оглядово, факультативно.

Отже, внаслідок системного аналізу літератури з проблем використання інтерактивних технологій під час вивчення літератури, зокрема постмодерної, у старшій школі можемо зробити певні **висновки**:

1. Сучасні технології викладання літератури, з огляду на реформування сучасної системи освіти, необхідно опановувати кожному учителеві. Поряд з усталеними формами і методами навчання на уроці мають бути використані методики з потужним творчо-діяльнісним компонентом, зокрема інтерактивні технології. Серед пріоритетних методів і прийомів навчання у старшій школі на уроках літератури, які мають на меті удосконалення вивчення творів постмодернізму, слід виділити лекційно-семінарські заняття, реферування літературно-критичних статей, монографій, робота з епістолярними матеріалами, створення проектів, використання SMART-ресурсів (зокрема дошок), перегляд кінофільмів, створення презентацій, власного кіно тощо).

2. Постмодернізм у своєму контексті відкриває читачеві: насамперед весь світ, всі грані життя, всецілий безмірний гіпер-інтер-зміст, а кожна духовна істота – інакша, неповторна, щоміті перемінлива. Допускається, зустрічається все, усе уживається, співіснує («у кожного своя доля і свій шлях широкий»). Необхідно навчитися приймати, розуміти, підтримувати, допомагати, одним словом, – толерувати. Через Самопізнання, через Знання – до Духовного Звільнення. Потрібна Любов.

Щоб осягнути цей аспект глибше, поруч з інтерактивними методиками ефективно допомагають Інтернет-ресурси. Електронні технології відкривають більші можливості. Але це вже тема іншого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буйницька О. П. Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі [Електронний ресурс] / О. А. Буйницька. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>.
  2. Денисова Т. Н. «В чинних програмах є багато невчасних творів...» / Т. Н. Денисова // Всесвітня література. – 2001. – № 1. – С. 11–14.
-

3. Затонский Д. Модернизм и постмодернизм: Мысли об извечном коловорщении изящных и неизящных искусств / Д. Затонский. – Харьков : Фолио, 2000. – 256 с.
4. Зубенко О. В. Інтерактивні технології навчання при вивченні іноземних мов в технічному ВНЗ [Електронний ресурс] / О. В. Зубенко, С. О. Медведєва. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Subenko.php>.
5. Інтерактивні технології на уроках української словесності: конспекти уроків і методичні зауваги / укладач Р. Орищин. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 160 с.
6. Козюра О. Ідейні та образно-стильові засоби постмодерністського роману: на прикладі творчості Джона Фаулза / О. Козюра // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – № 4. – С. 23–26.
7. Кохан Г. О. Логічно-змістові співвіднесення різних рівнів оповіді як шлях проникнення у контекст роману-параболи У. Еко «Ім'я троянди» / Г. О. Кохан // Всесвітня література і культура в навчальних закладах України. – 2003. – № 7. – С. 31–35.
8. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / авт.-укладач Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
9. Меншій А. Постмодернізм у зарубіжній літературі : навчально-методичні рекомендації до вивчення курсу / А. Меншій. – Миколаїв : «Іліон», 2007. – 60 с.
10. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Рошко М. М. Постмодернізм у зарубіжній літературі: «Ім'я троянди» У. Еко; «Парфумер. Історія одного вбивці» П. Зюскінда; «Політ над гніздом зозулі» К. Кізі. : навчальний посібник / М. М. Рошко. – Ужгород : Мистецька лінія, 2003. – 100 с.
12. Стамат Т. В. Постмодернізм у школі : методичний посібник / Т. В. Стамат. – Миколаїв, 2004. – 72 с.